

VII. Hadis Meclisi, “Modern Dönem Hadis Yorumu”, 19–20 Temmuz 2008, Gerede/BOLU

Artık bir gelenek haline geldiği söylenebilecek “Gerede Hadis Meclisi”nin yedincisi, bu yıl 19–20 Temmuz 2008 tarihlerinde, geçmiş yıllarda olduğu gibi Gerede’de düzenlendi. “*Modern Dönem Hadis Yorumu*” konusu etrafında ve dört oturum halinde tertip edilen toplantıya Türkiye’nin muhtelif bölgelerinden ve yurtdışından gelen akademisyenler iştirak etti.

Açılış

Mahmut Yeşil’in Kur’ân-ı Kerim tilaveti ile başlayan ilk oturum, Gerede mülki erkânının selamlama konuşmaları ile devam etti. Çerçeve sunum için sözü alan Yavuz Ünal, *Yorum nedir? Yorumu etkileyen unsurlar nelerdir? Yorum ve yorumcu arasında nasıl bir ilişki vardır? Modern dönem hadis yorumu ile klasik hadis şerhi arasındaki benzerlikler ve farklar nelerdir?* gibi sorular üzerinden kapsamlı bir ufuk turu yaptı. Ardından mikrofonu alan Bünyamin Erul, katılımcılara hadis meclisinin üslup ve içeriği konusunda bilgiler vererek toplantıda akademik unvanların kullanılmadığını ve dileyen herkesin konuşma hakkına sahip olduğunu hatırlattı.

I. Oturum

Açılış konuşmalarının ardından Bilal Saklan başkanlığındaki “*Modern Dönem Hadis Yorumu: Literatür*” başlıklı ilk oturum başladı. Bu oturumda iki tebliğ sunuldu. Muhittin Düzenli tarafından sunulan “*Hind Alt Kıtası Modern Dönem Hadis Yorumu, - Literatür – Yorum Örnekleri*” başlıklı bildiriye, araştırmacı, Hind Alt kıtasındaki şerh çalışmalarının envanterini sundu ve modern döneme ait şerhlerden örnekler vererek bölgenin modern dönem hadis yorumuna getirdiği katkıyı ortaya koymaya çalıştı. Bu bağlamda Hind Alt Kıtasındaki ekolleri, hadis faaliyetlerini, hadis literatürü ile ilgili çalışmaları ve Kütüb-

i Sitte üzerine yapılan şerh edebiyatını tasnif, tasvir ve tahlil eden Düzenli, sonuç olarak şu hususları ifade etti: Hind Alt Kıtasındaki şerh çalışmalarının tarihî seyrine bakıldığında özellikle son üç yüz yıl içerisinde yaygın bir telifât yapıldığı görülmektedir. Ancak şaşırtıcı olan, bu telifâtın büyük çoğunluğunun İngiliz hâkimiyetinin yaşandığı döneme denk gelmesidir. Bu durum sosyal ve siyasal durumdan memnun olmayan ulemanın batıcılık akımı karşısında ortaya koydukları tepkinin ifadesi ve öze dönme gayretlerinin neticesi olarak algılanabilir. Ayrıca Hind Alt kıtasındaki şerh faaliyetleri tahmin edilenin üzerinde geniş bir yelpazeye sahiptir. Ancak bu zenginliğe rağmen birçok telifâtın halen kütüphanelerde el yazması olarak kalması üzüntü vericidir. Diğer yandan bu bölgede yazılan şerhlerin büyük ölçüde Hattâbî, İbn Hacer ve benzeri şarihlerin etkisinde kaldığı ifade edilebilir.

Oturumun ikinci tebliği Nimetullah Akın tarafından sunuldu. Akın, “*Mısır ve Mağrib Özelinde Modern Dönem Hadis Şerhçiliği*” başlıklı tebliğinde öncelikle konunun kavramsal çerçevesine ve tarihsel arka planına değinerek “islah ve tecdit” ve “cumud ve taklit” kavramları üzerinde durdu. Tebliğ sahibine göre modern dönem hadis çalışmalarını yönlendiren iki temel dinamikten bahsedilebilir. Bunlardan birincisi İslam ülkelerinin geri kalmışlığının dine bağlanması ve bu noktada sorunun aslında İslam’ın ikinci kaynağı konumundaki sünnetin ve onun yazılı kaydı olan hadislerin tespitindeki kusurların ve tespit edilen hadis malzemesinin yanlış yorumlanmasından kaynaklandığı iddiasıdır. İkinci temel dinamik ise Batı dünyasının oryantalist çalışmalarda bir hayli mesafe alması ve İslam’a, kendi orijinal kaynaklarından yola çıkarak, çok ciddi eleştiriler yöneltmesidir. Özellikle Hz. Peygamber’in evlilikleri, İslam’ın kılıçla yayıldığı meselesi, akla önem vermediği, kadın özgürlüğü, resim ve heykel gibi sanatlardaki tutum en çok gündeme getirilen konulardan bazılarıdır. Bakıldığında bu konuların neredeyse hadis merkezli sorunlar olduğu görülmektedir. Bu iki temel etken diğer sebeplerle birlikte modern dönemde Mısır ve Suriye hadis tartışmaları açısından çok canlı ve dinamik tartışmalara sahne oldu.

Akın bu tespitlerin ardından modern dönemde yazılan yetmişden fazla hadis şerhinden yola çıkarak tecdid dönemi hadis şerhçiliğine değindi. Tebliğciye göre Mısır ve Mağrip özelinde modern dönem hadis şerh literatürünü biçimsel farklılık, sistematik ve içerik farklılığı, şarih-müellif ikilisi, teknik bilgi - güncel bilgi gibi bazı temel kriterlerden yola çıkarak klasik ve modern olarak ikiye ayırmak -sübjektif de olsa- mümkün gözükmektedir.

Araştırmacı son olarak şerh literatürü türlerini tahlil etti. Bu çerçevede “klasik yöntemle yazılmış kitap şerhleri”, “bir hadis kitabında yer alan hadisleri

bütüncül bir bakışla şerh etme”, “talik ve haşiyeler” ve “periyodik yayınlarda yapılan hadis şerhleri” alt başlıkları altında ilgili kitabiyâtın değerlendirmesini yaptı. Sunumların ardından her iki tebliğ hakkında görüş bildirmek ve müzakere de bulunmak isteyen katılımcılar söz aldı.

II. Oturum

Hadis meclisinin öğleden sonraki “Modern Dönem Hadis Yorumu: Karakteristik” başlıklı ikinci oturumunda ilk olarak Osman Oruçhan tarafından “Tarih Boyunca Bilimsel Verilerin Hadis Yorumuna Etkisi” başlıklı bir bildiri sunuldu. Tebliğ sahibi, “Mantar, kudret helvası gibidir, suyu göze şifadır.”, “Birinizin yemek kabına sinek düşecek olursa, onu iyice batırsın; zira onun bir kanadında hastalık, diğerinde şifa vardır.”, “İnsanda bir kemik (kuyruk sokumu kemiği) vardır ki, yeryüzü toprağı onu asla yemez. İnsan kıyamet gününde ondan yeniden diriltilir.” rivayetleri hakkındaki İbn Kuteybe, Tahavî, İbn Hacer, Münâvî, gibi erken ve klasik dönem bilginlerinin ve Ahmed Emin, Ebu Şehbe, Muhammed Tahir Hekim, Ebu Reyze, Molla Hâtır gibi modern dönem araştırmacılarının görüşlerini aktardı.

Oruçhan’a göre hadisleri bilimsel veriler ışığında ele alan kimseler üç sınıfta ele alınabilir. Birincisi, bilimin ilgi alanına giren hadisler de vahiy kaynaklı haberlerdir, diyenler. İkinci grup, hadis yorumu çalışmaları dinamik bir yapıya sahip olmalı ve hadisler her çağın bilimsel gelişmeleri çerçevesinde yeniden yorumlanmalıdır, düşüncesinde olanlar. Üçüncüsü, hadis tenkidinde ve yorumunda bilimsel verilerin kullanılmasında epistemolojik vs. problem görenler. Konuşmacıya göre XX. asra gelince hadisleri bilimsel verilerle değerlendirmek konusundaki çabalar artmıştır. Bilimsel çalışmalar artıkça hadisler üzerindeki tartışmalar artmış ve bu da hadisler üzerinde daha çok çalışmaya sebep vermiştir. Ancak bu çalışmalar hadis yorumculuğuna belli ölçüde dinamizm getirir de, bu konudaki yönetsel ve ilkesel çalışmalara ihtiyaç hâlâ sürmektedir.

Oturumun ikinci tebliğı Kadir Gürler tarafından sunuldu. “Bir Meşrulaştırma Aracı Olarak Hadis Yorumu -Türk Modernleşmesi Örneği-” tebliğinde Gürler, Türk modernleşmesi sürecinde toplumsal düzeyde karşılaşılan geleneksel çevre ile yenilik taraftarları arasındaki çatışmanın, “hadis” özel alanına yansımalarının tespitine çalıştı. Araştırmacı, tebliğdeki “modernleşme”, “Meşrutiyet”, “Kanun-i Esasi”, “müsâvât (eşitlik) ilkesi”, “gayr-i müslimlerin haklarının korunması”, “hilâfet ve saltanat”, “yönetim ve yöneticilere itaat” alt başlıkları altında Türk modernleşmesi sürecinde kaleme alınan risalelerdeki hadislerin bir meşrulaştırma aracı olarak nasıl kullanıldığını somut verilerle ortaya koydu.

Bu bağlamda “Hikmet müminin yitiğidir; nerede bulursa onu alır”, “İlim Çin’de de olsa gidip alınır”, “Allah, meslek sahibi mü’min kulunu sever”, “Ümmetinden bir topluluk Allah’ın emrini ikame ettikçe muhalifler onlara zarar veremez”, “Kıyamet kopuncaya kadar ümmetinden hakka arka çıkan bir topluluk olacaktır”, “Allah her asrın başında bu ümmet için dinlerini tecdid edecek birini gönderir”, “Cennet kılıçların gölgesi altındadır”, “Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz”, “Kıyamet günü Allah’ın en sevdiği ve ona en yakın insan adaletli yöneticidir.”, “Sultan yeryüzünde Allah’ın gölgesidir.” “Yaratıcıya isyan olan konuda yaratılmışa itaat yoktur”, “İtaat ancak maruf olan konudadır”, “Ümmetimin ihtilafı rahmettir” gibi rivayetlerin yorumlarına ve kullandıkları bağlamlara yer verdi.

Gürler’e göre Türk modernleşmesi dönemini meşrulaştırmak amacıyla kaleme alınmış irili ufaklı risaleler, genel olarak “dinsel” ve özel olarak da “hadis” içerikli malzemenin oluşmuş olmakla birlikte, tamamıyla sosyo-politik amaçlara hizmet etmek üzere dizgeselleştirilmiş metinlerdir. Sosyal düzeyde “arçasal” olarak tasavvur edildiklerinden dolayı, müracaat edilen hadislerin sahih olup olmadığı yönü hemen hemen hiç göz önünde bulundurulmamış ve hiç önemsenmemiştir. Her ne kadar kullanılan rivayetlerin sağlamlık dereceleri ‘ilmî’ olarak çok ciddi anlamlar ifade etse de, sosyal realiteye hizmet et(tir)mek amacıyla başvurulmuş rivayetlerin gerçeklikleri ya da hadis metodolojisi kriterleri açısından bir problem teşkil edip etmemeleri hiç de sorun olmamıştır. Burada, toplumsal oganizasyonun işleyişi ve yönlendirilmesi rolleri dikkate alındığından, sahih hadislerin yanısıra, kimi zaman zayıf ve hatta uydurma sözler bile çok rahatlıkla kullanılabilmiştir. Diğer taraftan, risalelerdeki hadislerin hem kullanılan dil hem de tarihsel ortama uygunluk açısından anlamlandırılmış olmaları, hadis tercümelerinin, müellif yorumlarının da katılmasıyla birlikte serbest bir çeviriye sahip olduklarını göstermektedir. Bu serbest çeviri içerisinde, bir taraftan metnin gündeme geldiği ilk ortamdan, bir taraftan da metnin çevrileceği dilin dünyasından bir şeyler bulmak mümkündür.

Tebliğlerin peşinden ilgili konular hakkında görüş bildirmek ve müzakere de bulunmak isteyen katılımcılar söz aldı.

III. Oturum

Cumartesi gününün “Medya ve Basında Konulu Hadis Projesi” konulu üçüncü oturumunda Soner Gündüzöz tarafından “Konulu Hadis Projesi -Medya Yansımaları-” başlıklı bir tebliğ sunuldu. Tebliğ sahibi, 2006 yılından bugüne kadar Türk, Arap ve Batı medyasında hadis projesi hakkında çıkan haberlerin içerik ve seyrini değerlendirdi. Konuşmacıya göre haberlerdeki

iddiaların odaklandığı noktalar ve Hadis Projesi’ni tanımlama biçimlerinden bazıları şunlardır: Hadis Projesi Hıristiyan reformasyonuna benzemektedir. Proje politik bir ajandaya sahiptir. Batı için daha kabul edilebilir bir ılımlı bir İslam yorumu hazırlamaktadır. Yeni bir ulusal ideolojinin parçasıdır. İslam dinini modernize edecek öncü bir girişimdir. Proje ile hadislere Batı felsefesi ve Batılı tenkit yöntemleriyle yaklaşılacaktır. Gündüzöz son olarak projeye dair özellikle Batıda çıkan asılsız haberlerin belirli bir maksadı olduğunu ve çıkan haberleri derinlemesine tahlil etmek gerektiğini belirtti sözlerini noktaladı.

Tebliğ, reytingden başka bir amaç tanımayan ve bu amaca ulaşmak için haber adı altında asılsız ve mesnetsiz iddialarla hakikati feda eden medyanın, ahlakî ve insanî duyarlılığı körelmiş zorba yaklaşımının ne denli trajik-komik sonuçlara yol açtığını göstermesi bakımından önem arz etmekteydi. Günümüzde çokça sözü edilen “kitle kültürü”, “enformasyon toplumu” ve “iletişim devrimi” gibi beylik kavramların günlük hayatımıza kelimenin tam anlamıyla “enformatik cehalet” olarak yansıdığını görmek, bu satırların yazarının da bulunduğu toplantıda büyük bir üzüntüyle karşılandı.

İlgili tebliğin ardından yuvarlak masa toplantısı tarzında dört akademisyenin katılımıyla ilgili meseleler etrafında kapsamlı değerlendirmeler yapıldı.

IV. Oturum

Hadis meclisinin Pazar gün başlayan dördüncü oturumunda Konulu Hadis Projesi’nin son durumu hakkında bir yuvarlak masa toplantısı yapıldı. Ali Osman Ateş, M. Emin Özaşar, Zekeriya Güler, İ. Hakkı Ünal ve A. Osman Ateş’in hadis projesi hakkındaki kısa ve özlü konuşmaları, diğer katılımcıların yorumlarıyla zenginleştirildi. Bu toplantının peşinden söz alan Mehmet Görmez, hadis projesi hakkında özellikle Arap âleminde müşahede ettiği çarpıcı tecrübelerini dinleyicilerle paylaştı. Ardından Ahmet Yücel, Talat Sakallı, Mehmet Görmez ve Huriye Martı bir yuvarlak masa etrafında toplandı ve Hadis Projesi hakkındaki konuşmalar farklı yönlerden devam etti.

Kapanış

Hadis Meclisi Bünyamin Erul’un kapanış konuşmasıyla sona erdi. Erul, gelecek sene düzenlenecek hadis meclisinin konusunu tespit amacıyla katılımcıların görüşlerini kaydetti ve Geredeli hayırseverlere ve mülkî erkâna teşekkür ederek sözlerini bitirdi. Kur’ân-ı Kerim tilaveti ile sona eren toplantı sonrasında Safranbolu’ya hareket edildi.

Kendine özgü içerik ve üslubu ile farklı bir birliktelik vaat eden ve hadis alanındaki akademik birikimi düşünmeye ve tartışmaya davet eden hadis

meclisi, davetine icabet edenleri bu yıl da birbirinden önemli konularla ağırladı. Hadis ilminin ülkesel ve küresel çaptaki meselelerinin ele alındığı toplantıda nezih bir üslup çerçevesinde görüş alışverişinde bulunuldu. Yurt içi ve dışından hadis meclisine katılan araştırmacılar, ülkemizde ve dünyanın farklı yerlerinde gerçekleştirilen hadis çalışmalarına dair ilk elden bilgi alma fırsatı buldu. Hadis meclisi, akademisyenler arasındaki fiziksel mesafelerin kapatılmasında ve akademik hadis çalışmalarının daha organize yapılmasında bir kez daha önemli bir işlev üstlenmiş oldu.

Suat KOCA

A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, ANKARA